

Herziene versie kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur

Voortgezet onderwijs

*Studie en Onderzoek
binnen het project
Klassieke Talen en KCV
VO*

S | L | O

—
specialisten in leerplanontwikkeling

Verantwoording

© **SLO, specialisten in leerplanontwikkeling**

Enschede, 1998

De reeks **Studie en Onderzoek** bevat verslagen en/of resultaten van kortlopend onderzoek dat is uitgevoerd voor **Klassieke Talen** en/of **Klassieke Culturele Vorming**. De publicaties in deze reeks bevatten aanwijzingen van docenten, opleiders, materiaalontwikkeling en leerplanontwikkeling.

De reeks staat onder redactie van

Hetty Mulder

Publicatiebegeleiding:

Anneke Rutgers

Besteladres

SLO, specialisten in leerplanontwikkeling

Project Klassieke Talen en KCV VO

Postbus 2041

7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 553

1 Herziene versie kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur

Voortgezet onderwijs

*Studie en Onderzoek
binnen het project
Klassieke Talen en KCV
VO*

In samenwerking met:
Veldadvisering SLO

Auteur:
Mannus Goris

Enschede, november 1998
VO/3212/98-055

S | L | O

—
specialisten in leerplanontwikkeling

Inhoud

Verantwoording voor de herziene versie van de kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur	7
Een herziene versie van kerndoelen	7
Aanwijzingen voor de herziene versie	7
Definitie van kerndoelen	7
Wat na de herziening? Mogelijke vervolgactiviteiten vanuit SLO	8
Leeswijzer bij de herziene kerndoelen	8
Aansluiting van kerndoelen bij eindtermen van Tweede Fase	9
Kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur	11
Algemene doelstelling	11
Bijdrage aan de algemene onderwijsdoelen	11
Domein A: Taalreflectie - Vaardigheden met betrekking tot de talen	13
Domein B: Tekstreflectie - Vaardigheden met betrekking tot de teksten	16
Domein C: Cultuurreflectie - Vaardigheden met betrekking tot cultuur en historie	18
Samenhangverwijzingen	19
Bijlage	21
Algemene onderwijsdoelen	21

Verantwoording voor de herziene versie van de kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur

Een herziene versie van kerndoelen

Het Ministerie van OCenW heeft in eind 1996 SLO de opdracht gegeven een herziene versie van kerndoelen van de basisvormingsvakken te ontwikkelen. De VCN heeft in 1997 aan SLO gevraagd ook de kerndoelen van de Klassieke Talen en Antieke Cultuur te herzien. Deze vraag werd o.a. ingegeven om zo met de andere vakken die in de onderbouw gegeven worden, in de pas te blijven en onderlinge afstemmingen mogelijk te blijven maken.

SLO heeft de conceptversie in een veldraadpleging voorgelegd aan collegae. Voor die veldraadpleging waren leden van de leerplansecties Grieks en Latijn van de VCN en medewerkers van het Cito en KPC uitgenodigd. Hun kritiek is verwerkt.

Aanwijzingen voor de herziene versie

Het is niet de bedoeling van het Ministerie om in de herziene kerndoelen fundamentele, vakinhoudelijke veranderingen aan te brengen. Het is wel de bedoeling om vakoverstijgende vaardigheden en educaties die de overheid voor de vorming van de leerlingen relevant vindt, in de herziene versie te verwerken. Bij de herziening is dan ook vooral rekening gehouden met de volgende aanwijzingen van het Ministerie:

1. maak de vakoverstijgende vaardigheden duidelijk zichtbaar in de kerndoelen;
2. maak de educaties die duidelijke relaties hebben met een bepaald vak, zichtbaar in de kerndoelen;
3. maak de kerndoelen beter hanteerbaar voor verschillende doelgroepen (docenten, methodenschrijvers, enz.);
4. voorkom overlap van kerndoelen door over het vakgebied heen te kijken en geef waar mogelijk samenhang aan.

De aanwijzingen houden in dat een kerndoel dat meer vaardigheden impliceert, zo aangepast moet worden dat de formulering ∞ vaardigheid aangeeft. Die explicitering betekent een toename in aantal.

De nieuwe formulering moet dus concreet, eenduidig en helder zijn.

Definitie van kerndoelen

Voor de onderwijspraktijk betekent het begrip kerndoel dat er een streefrichting aangegeven wordt. Kerndoelen staan beschreven in termen van concrete vaardigheden. Het zijn vaardigheden die hun geldigheid ontleen aan het onderwijs in de bovenbouw en aan een maatschappelijke noodzaak.

De kerndoelen kunnen in het onderwijs op drie niveaus functioneren: op het niveau van de school als onderwijsorganisatie, op het niveau van de docenten in de onderwijspraktijk en op dat van de leerlingen in hun leerproces.

De school heeft ten aanzien van de kerndoelen een inspanningsverplichting. Kerndoelen stellen eisen aan het onderwijsaanbod. De school scheidt de condities waaronder docenten en leerlingen deze vaardigheden, zo ver als mogelijk is, kunnen ontwikkelen.

Docenten richten hun onderwijsinspanningen op die vaardigheden. Zij zorgen ervoor dat leerlingen ervaring met die vaardigheden hebben opgedaan. Zij reiken leerlingen

op een bepaalde ogenblikken een graadmeter aan waaraan zij kunnen zien hoe 'vaardig' zij in de vaardigheden zijn geworden.

Leerlingen moeten tijdens de onderbouw kunnen zeggen: Ik heb ervaring opgedaan met de vaardigheden die in de kerndoelen staan. Ik heb kunnen merken dat ik de vaardigheden beheers. Maar om met de vakken verder te kunnen gaan wil ik me wel extra inspannen om het niveau dat bij de volgende klas aansluit, te halen.

Voor de onderwijspraktijk van Klassieke Talen en Antieke Cultuur betekent het dat de kerndoelen goed gehanteerd kunnen worden bij de prognose van de prestaties in een volgende fase van het onderwijs, bijvoorbeeld van de eerste naar de tweede klas, van de tweede naar de derde klas, van de derde klas naar de Tweede Fase. Ook kunnen zij een bijdrage leveren aan advisering van leerlingen die in een heterogene brugperiode zitten en voor wie een vwo-vervolg zonder Klassieke Talen of een havo-vervolg in overeenstemming is met hun capaciteiten. Het advies kan luiden om in de Tweede Fase van het vwo of havo het vak KCV te kiezen. Kortom, het is de bedoeling dat leerlingen mede aan de hand van kerndoelen zicht krijgen op hun kwaliteiten op het gebied van Klassieke Talen en Antieke Cultuur: hun kennis, hun inzicht en vaardigheden.

Wat na de herziening? Mogelijke vervolgactiviteiten vanuit SLO

Er is op korte termijn een vervolgactiviteit mogelijk: het ontwikkelen van een handreiking bij de herziene versie. Deze is dan vooral bedoeld om een concreter beeld te geven van de wijze waarop de algemene doelen en de educaties in de praktijk vorm gegeven kunnen worden. De VCN kan voor dit vervolg overleggen met SLO en het Ministerie van OCenW. Voor de financiering ervan kan verwezen worden naar de financiering van de vervolgactiviteit bij vakken met dezelfde status als Klassieke Talen en Antieke Cultuur (KT-AC), namelijk vakken in de onderbouw waarvan inhoud en doelen dienen aan te sluiten bij die van de basisvormingsvakken.

Op de langere termijn zou een product kunnen zijn: een methode-onafhankelijke handreiking aan de leerlingen, in de vorm van een zelfevaluatie-instrument, om hun eigen vaardigheden en niveau in KT-AC-kerndoelen te beoordelen en de voortgang in de ontwikkeling ervan. Dat zou betekenen dat de kerndoelen op niveau van leerlingen geformuleerd moeten worden en dat domeinen in enkele herkenbare vaardigheden samengevat moeten worden. Aan de hand van dit product zouden leerlingen tijdens het onderwijs van de onderbouw kunnen bepalen in welke vaardigheden hun beheersing en niveau reeds wel of niet bij een volgende fase aansluit: bijvoorbeeld van brugklas naar een tweede klas in een gymnasiumstroom. Een dergelijk product zou een primeur zijn en voor het leerproces van KT-AC misschien gewenster dan voor dat van andere vakken. Ondermeer vanwege de bijzondere plaats van KT-AC in de scholen.

Leeswijzer bij de herziene kerndoelen

Op pagina 7 van deze uitgave zijn de vakoverstijgende vaardigheden en de educaties onder het kopje Algemene doelstelling en Bijdrage aan de algemene onderwijsdoelen uitgewerkt. De algemene onderwijsdoelen van de basisvorming zijn als bijlage opgenomen vanaf pagina 17. Door middel van asterisken bij kerndoelen wordt aangegeven dat er samenhang is met de kerndoelen van andere vakken; welke vakken dat zijn, staat op pagina 15 en 16.

Achter de meeste kerndoelen staan toelichtingen. Deze geven niet het minimumprogramma van de leerstof aan. De uren aantallen van Klassieke Talen en Antieke Cultuur lopen daarvoor in de onderbouw te zeer uiteen. De vaardigheden zelf zijn het minimumprogramma. Aan de beheersing daarvan wordt gewerkt. Maar leerlingen die deze vaardigheden bij meer en diversere taal- en tekstgegevens kunnen toepassen, tonen wel een hoger niveau van beheersing.

Als voorbeeld kerndoel 2:

2. De leerlingen kunnen woordsoorten en woordgeslachten onderscheiden en dit onderscheid gebruiken bij de vaststelling van de grammaticale functie.

Het gaat hierbij om de woordsoorten: werkwoord, zelfstandig en bijvoeglijk naamwoord, lidwoord, voornaamwoorden, voorzetsel, bijwoord, voegwoord.

De grammaticale functies zijn: gezegde, onderwerp (subject), lijdend voorwerp (object), derde aanvulling (indirect object), bijvoeglijke en bijwoordelijke bepaling.

De formulering betekent niet dat de vaardigheid bij *Alle* voornaamwoorden (bijvoorbeeld persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, vragend, betrekkelijk) in beide talen aan de orde wordt gesteld, maar dat de docenten een keuze maken welke voornaamwoorden wel, welke niet aan de orde komen en bij welke taal dat gebeurt. De hoofdzaak is dat in het onderwijs aan de vaardigheid die in het kerndoel verwoord staat, gewerkt wordt.

Kerndoelen in de uiteenlopende onderwijssituaties

De kerndoelen klassieke talen en antieke cultuur geven richting aan het onderwijs in de onderbouw t/m de derde klas. De uren aantallen die in de verschillende scholen voor dit onderwijs gereserveerd worden, lopen, zoals gezegd, erg uiteen. In de ene school wordt er al in de brugklas Latijn gegeven, in een andere school wordt in de tweede klas gestart met lessen Latijn en Grieks, en zo zijn er nog wel enkele varianten. In de atheneum met Latijn krijgen de leerlingen alleen lessen Latijn, vanaf de eerste of tweede of soms de derde klas. Bij de toelichting van de kerndoelen is met die situatie zoveel mogelijk rekening gehouden.

Er wordt van uitgegaan dat aan de vaardigheden van de kerndoelen gewerkt wordt in een integraal onderwijsaanbod KT-AC. Dus, het is de bedoeling dat de vaardigheden bij lessen Latijn en Grieks in evenwichtige samenhang aan de orde komen.

Aansluiting van kerndoelen bij eindtermen van Tweede Fase

Bij de formulering en de herziening van kerndoelen is aansluiting gezocht bij de eindtermen van de Klassieke Talen en KCV in de Tweede Fase.

Kerdoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur

Inleiding

Algemene doelstelling

Het onderwijs Klassieke talen en antieke cultuur is erop gericht dat de leerlingen

- kennis van het Grieks, het Latijn en van de antieke cultuur zo effectief mogelijk gebruiken om Griekse en Latijnse teksten te kunnen lezen, vertalen en interpreteren;
- zich een beeld kunnen vormen van de antieke cultuur en over elementen ervan een eigen standpunt kunnen innemen door confrontatie tussen het vreemde en het eigene;
- enig inzicht verwerven in de relatie van Europese talen en de Europese cultuur met de klassieke talen en de antieke cultuur;
- waardering krijgen voor de specifieke structuur van de klassieke talen, voor de antieke cultuur en voor de invloed van de talen en de cultuur op de Europese talen en cultuur;
- zoektechnieken en strategieën kunnen hanteren om teksten te lezen, vertalen en interpreteren;
- zoektechnieken en strategieën kunnen hanteren om informatie over de antieke cultuur te verzamelen;
- op het terrein van de klassieke talen en antieke cultuur kennis en vaardigheden ontwikkelen die een bijdrage leveren aan beslissingen over vervolgopleidingen, over de latere beroepsuitoefening en het maatschappelijk functioneren, met inbegrip van vrijetijdsbesteding.

Bijdrage aan de algemene onderwijsdoelen

De vakken Klassieke talen en antieke cultuur dragen in elk geval bij aan de volgende onderdelen van de algemene onderwijsdoelen:

- het verder ontwikkelen van de vaardigheid om helder, zowel schriftelijk als mondeling, te communiceren, o.a. door het werken aan de vertaalvaardigheid (2.2; 3 en 4);
- het ontwikkelen van het besef dat elke cultuur een eigen taal hanteert en dat mensen in een multiculturele samenleving met die verschillen in taal en cultuur rekening moeten leren houden (1.1 en 1.4);
- het inzicht krijgen (1.8) in culturele verschillen en overeenkomsten, het leren communiceren daarover (4.4; 4.5) en het leren omgaan daarmee (1.1); bovendien het leren bepalen van een eigen, beargumenteerd standpunt daarover (3.7).

Verschillen en overeenkomsten betreffen de volgende gebieden:

- waarden en normen ten aanzien van de relatie tussen mensen (1.1; verschillen tussen seksen 1.2, meester-slaaf 1.4)
- de relatie tussen mensen en samenleving (rechten en plichten van een burger 1.4, betaalde en onbetaalde arbeid 1.7);
- gevoelens, gedachten en geloof ten aanzien van de natuur en de relatie tussen mensen en natuur (geloof in bovennatuurlijke invloed op de wereld en de mensen en ideeën over de invloed van mensen op de natuur) (1.3);

- uitingsvormen: andere wijzen van uitbeelding van gevoelens, gedachten en geloof (mythe, sage, drama, beeldende kunst, architectuur) (1.8)
- technologie door kennis over de antieke technologie (1.6);
- het inzicht verwerven in de eigen mogelijkheden en interesses op het gebied van klassieke talen en antieke cultuur en in het belang ervan voor de keuze van de vakken in de tweede fase, voor de keuze van een vervolgopleiding en de keuze van werk en vrijetijdsbesteding (6).

Daarnaast dragen de vakken bij aan de andere (onderdelen van de) algemene onderwijsdoelen:

- leren uitvoeren (2; o.a. computervaardigheden: informatie verzamelen, tekst verwerken)
- leren leren (3):
het leren van taal- en tekststructuur;
 - het leren van samenhang tussen Griekse/Latijnse en Nederlandse woorden en hun betekenissen;
 - het vaststellen van de informatiewaarde van teksten;
 - het leren hanteren van technieken en strategieën om taal- en tekstproblemen op te lossen;
- leren communiceren (4): discussiëren met anderen over meningen en verbeteringen in hun werk;
- leren reflecteren op het leerproces (5):
 - het leren reflecteren op de oplossingen en werkresultaten om de kwaliteit ervan bij een volgende opdracht te verbeteren;
- leren reflecteren op de toekomst (6): de drie domeinen Taalreflectie - Tekstreflectie - Cultuurreflectie leveren elk een specifieke bijdrage aan de verkenning van eigen interesses en eigen vaardigheden.

Domein A: Taalreflectie

Vaardigheden met betrekking tot de talen

1. De leerlingen kunnen Griekse en Latijnse woorden lezen, uitspreken en schrijven en Griekse leestekens begrijpen.
2. De leerlingen kunnen woordsoorten en woordgeslachten onderscheiden en dit onderscheid gebruiken bij de vaststelling van de grammaticale functie.
Het gaat hierbij om de woordsoorten: werkwoord, zelfstandig en bijvoeglijk naamwoord, lidwoord, voornaamwoorden, voorzetsel, bijwoord, voegwoord.
De grammaticale functies zijn: gezegde, onderwerp (subject), lijdend voorwerp (object), derde aanvulling (indirect object), bijvoeglijke en bijwoordelijke bepaling.
3. De leerlingen kunnen de kennis van elementen van het verbuigingssysteem toepassen om het getal en de naamval van naamwoorden of voornaamwoorden te bepalen en om zo de functie en de betekenis van de woorden in een zin vast te stellen.
Het gaat hierbij om:
 - de namen van naamvallen;-het onderscheid woordstam - uitgang;
 - de toepassing van de 'voorbeeldverbuigingen': een adequate en efficiënte determinatie van een vorm van een (voor)naamwoord.
4. De leerlingen kunnen aan de hand van de naamvallen en de daaraan gekoppelde grammaticale functies hypothesen verwoorden over het zinsverloop.
Het gaat daarbij om:
 - nominativus/accusativus - onderwerp (subject);
 - accusativus - lijdend voorwerp (object);
 - dativus - derde aanvulling (indirect object);
 - genitivus - bijvoeglijke bepaling;
 - bijzondere objectsaanvullingen: bijvoorbeeld dativus in plaats van de accusativus;
 - de ablativus of de dativus en de bijwoordelijke bepaling.
5. De leerlingen kunnen de kennis van elementen van het vervoegingssysteem toepassen om de functie en de betekenis van een werkwoordsvorm in een zin te bepalen.
Het gaat hierbij om:
 - onderscheid woordstam - uitgang;
 - de toepassing van de voorbeeldvervoegingen, ook de cijferaanwijzing 1, 2, 3 en 4: een adequate en efficiënte determinatie van de werkwoordsvormen;
 - de werkwoordstijden: praesens, imperfectum, aoristus, perfectum en plusquamperfectum;
 - onderscheid actief, passief en medium; infinitivus, modus indicativus, modus imperativus;
 - de termen persoonsvorm en gezegde.
6. De leerlingen kunnen aan de hand van de betekenis van werkwoorden hypothesen verwoorden over het verloop van de zin.
Het gaat hierbij om:
 - de constatering of je bij de betekenis van werkwoorden bepaalde aanvullingen kunt verwachten: naast een onderwerp (subject) een lijdend voorwerp (object) en/of andere aanvullingen;
 - de grammaticale functies: gezegde, persoonsvorm, onderwerp (subject), lijdend

voorwerp (object), derde aanvulling (indirect object), een bijwoordelijke bepaling,

- een grammaticale constructie als een accusativus cum infinitivo met een subjectsaccusativus.

7. De leerlingen kunnen hoofd- en bijzinnen onderscheiden en met behulp van de betekenis van de voegwoorden de aard van de relatie tussen de hoofdzin en bijzin(nen) vaststellen.

Het gaat hier om bijwoordelijke en betrekkelijke bijzinnen.

Bij de aard van de relaties gaat het om het feit of de bijzin:

- een reden;
- een tijdsomstandigheid die voorafgaat of gelijktijdig plaatsvindt;
- een voorwaarde;
- een niet verwachte situatie of tegenstelling aangeeft.

8. De leerlingen kunnen directe en indirecte rede onderscheiden en nagaan wat het effect van deze verschillende wijzen van zeggen is.

Het gaat hierbij om:

- het duiden van gangbare leestekens;
- het herkennen van een accusativus cum infinitivo.

***9. De leerlingen kunnen op efficiënte wijze woorden uit een zin tot items in een woordenlijst en een grammatica-overzicht herleiden en deze registers effectief gebruiken.**

10. De leerlingen kunnen met behulp van de hierboven genoemde vaardigheden teksten vertalen.

Het gaat hierbij om teksten die qua inhoud en taalgebruik aansluiten bij de ervaringswereld van de leerlingen en hun ontwikkelingsniveau en daarop voortbouwen. Er wordt rekening gehouden met de ervaringswereld van zowel autochtone als allochtone leerlingen, zowel van meisjes als van jongens.

11. De leerlingen kunnen verwoorden welke vertalingen goed of minder goed bij de context passen en over hun mening communiceren met anderen.

***12. De leerlingen kunnen kritisch over de aanpak en het resultaat van hun leer- en vertaaltaken nadenken, met anderen daarover communiceren en doeltreffende conclusies trekken voor de uitvoering van volgende leer- en vertaaltaken.**

***13. De leerlingen kunnen ICT-programma's gebruiken bij het leren, bij het uitvoeren van opdrachten en bij de reflectie op de uitvoering ervan.**

Het gaat hierbij om tekstverwerkingsprogramma's, trainingsprogramma's en andere programma's die bij het onderwijsleerproces gebruikt worden.

14. De leerlingen kunnen kennis van enkele regels van woordvorming in de Griekse en Latijnse taal toepassen om betekenissen van Griekse en Latijnse woorden en die van woorden in andere talen, met een overeenkomstige woordvorming gemakkelijker te herkennen.

15. De leerlingen kunnen verwoorden in welke opzichten de kerndoelen van dit domein bijdragen aan de ontdekking en ontwikkeling van hun

vaardigheden die zij hanteren bij andere talen, en aan de ontdekking van hun interesses op het gebied van 'taal' en 'taal en communicatie'.

Het gaat hierbij om:

- de toepassing van de vaardigheden en grammaticale regels in andere talen;
- interesse in Klassieke talen in de tweede fase;
- interesse in vervolgopleidingen en soorten werk die in het verlengde van 'taal' en 'taal en communicatie' liggen.

Domein B: Tekstreflectie

Vaardigheden met betrekking tot de teksten

- *16. De leerlingen kunnen aan de hand van specifieke tekstkenmerken tekstsoorten onderscheiden en dit onderscheid bij het interpreteren van de tekst betrekken.**

Het gaat hierbij om de volgende tekstsoorten:

- verhaal;
- gesprek;
- brief;
- betoog;
- gedicht;
- opschrift.

- *17. De leerlingen kunnen in teksten de tekststructuur herkennen en deze bij het vertalen en interpreteren van de tekst gebruiken.**

Het gaat hierbij om:

- titel;
- de opmaak van een tekst;
- alinea's;
- de tussenkopjes;
- indeling in inleiding, kern en slot;
- signaalwoorden.

- *18. De leerlingen kunnen in teksten die qua inhoud en taalgebruik voor hen geschikt zijn, een aantal typen informatie aanwijzen en deze bij de interpretatie van de tekst gebruiken.**

Het gaat hierbij om de volgende typen informatie:

- feiten;
- meningen;
- argumenten;
- gevoelens;
- middel-doel-relaties;
- oorzaak-gevolg-relaties.

- *19. De leerlingen kunnen van de teksten een samenvatting geven.**

Het gaat hierbij om een samenvatting waarin de voor het verloop belangrijkste gebeurtenissen of mededelingen opgenomen zijn. De samenvatting betreft:

- een tekst die globaal of zoekend (extensief) gelezen is.
- een tekst die intensief gelezen of vertaald is.

- *20. De leerlingen kunnen bij de teksten antwoord geven op een aantal vragen vanuit de verhaaltheoretische invalshoek.**

Het gaat daarbij om de volgende vragen:

- over het denken en handelen van personages en hun motieven voor handelingen;
- over de tijd en plaats van handelen;
- over de beschreven situaties en gebeurtenissen en de spanningsopbouw daarin;
- over het onderscheid tussen een situatiebeschrijving en handelingen die in de situatie plaatsvinden.

21. De leerlingen kunnen bijzonderheden op het gebied van woordkeus en woordplaatsing herkennen en de functie ervan binnen de tekst toelichten.
Het gaat hierbij om de invloed van taalmiddelen die een suggestieve, dramatiserende, overredende of verlevendigende werking hebben zoals opsommingen, overdrijvingen, tegenstellingen, afwisselend gebruik van directe en indirecte rede.
- *22. De leerlingen kunnen hun kennis van de antieke cultuur toepassen bij het verklaren en interpreteren van de tekst.
- *23. De leerlingen kunnen kritisch over hun aanpak van opdrachten bij teksten en het resultaat daarvan nadenken, met anderen daarover communiceren en doeltreffende conclusies trekken voor de uitvoering van volgende opdrachten.
- *24. De leerlingen kunnen compenserende strategie^on inzetten om de betekenis van woorden en zinnen te kunnen vaststellen.
Het gaat hierbij om:
- het gebruik maken van voorkennis over de cultuur;
 - het gebruik maken van de voorkennis over het verloop van teksten;
 - het afleiden van woordbetekenissen uit woorden van andere talen;
 - het afleiden van de woordsoort, de woordvorm en de betekenis uit de context van de zin of de passage.
25. De leerlingen kunnen beschrijven in welke opzichten de vaardigheden van dit domein bijdragen aan de ontdekking en verdere ontwikkeling van eigen vaardigheden op het gebied van teksten en de ontdekking van interesses op het gebied van 'tekst' en 'tekst en communicatie'.
Het gaat hierbij om:
- de vaardigheid om teksten in andere talen te lezen, te bestuderen en te schrijven;
 - interesse in het verschijnsel 'tekst' en 'communicatie door middel van teksten';
 - interesse in Klassieke talen in de tweede fase;
 - interesse in vervolgopleidingen en soorten werk waarbij het verschijnsel 'tekst' en 'communicatie door middel van teksten' een grote rol spelen.

Domein C: Cultuurreflectie

Vaardigheden met betrekking tot cultuur en historie

26. De leerlingen kunnen representatieve begrippen, kenmerken en denkbeelden van de Griekse en Romeinse cultuur noemen en deze in eenvoudige contexten herkennen.

Het gaat hierbij om:

- sociale verhoudingen, denkbeelden over gelijkheid en ongelijkheid ten aanzien van de relatie slaaf - meester, vrouw - man, kinderen - ouders - familie - geslacht;
- bestaanssituaties en leefgewoonten van arme en rijke mensen: voeding, huisvesting, onderwijs, betaalde en onbetaalde arbeid, levensloop;
- beleving van en rituelen bij de dood en denkbeelden over sterfelijkheid en onsterfelijkheid: leven na de dood, schim/geest - lichaam, begraving - verbranding, onderwereld;
- religieuze beleving van het bestaan en de natuur en denkbeelden over goddelijke invloed op mens en natuur: de 12 goden en hun attributen en invloedssferen, de rituelen, mythologische verklaring.

Bij de eenvoudige contexten gaat het om

- passende Griekse en Latijnse teksten,
- verhalen uit het antieke verhalengoed,
- antiek beeldend materiaal,
- antieke architectuur.

- *27. De leerlingen kunnen begrippen, kenmerken en denkbeelden uit de Griekse en Romeinse cultuur met de verwante begrippen, kenmerken en denkbeelden uit de eigen cultuur en die uit de Europese en andere culturen vergelijken, en zij kunnen verschillen en overeenkomsten toelichten.

- *28. De leerlingen kunnen de hoofdpunten van relevante delen van het antieke verhalengoed verwoorden en deze gebruiken bij een toelichting op beeldend materiaal en bouwwerken uit de oudheid en de Europese cultuurgeschiedenis.

- *29. De leerlingen kunnen antieke cultuuruitingen en ingrijpende, historische gebeurtenissen van de Griekse en Romeinse geschiedenis in een chronologisch kader plaatsen.

- *30. De leerlingen kunnen antieke cultuuruitingen en ingrijpende, historische gebeurtenissen in een geografisch kader plaatsen.

- *31. De leerlingen kennen kenmerken van antieke beeldende kunst en antieke architectuur en kunnen deze kennis toepassen op beeldend materiaal en bouwwerken uit de oudheid en de Europese cultuurgeschiedenis.

- *32. De leerlingen kunnen op het gebied van de antieke cultuur zo zelfstandig mogelijk een eenvoudig onderzoek van beperkte omvang doen, en daarbij de bovengenoemde vaardigheden toepassen en verslag van dat onderzoek doen.

Het gaat hierbij om:

- het verzamelen en ordenen van de daarvoor relevante informatie, zo mogelijk met behulp van ICT;

- het zelf onderzoeken van denkbeelden achter antieke cultuuruitingen, bijvoorbeeld een mythe;
- vergelijking tussen antieke cultuuruitingen en cultuuruitingen uit de latere perioden waarin antieke cultuuruitingen herkend kunnen worden. De vergelijking van beeldend materiaal betreft functie, vorm, beeldende middelen en culturele context.

***33. De leerlingen kunnen een persoonlijke reactie geven op elementen uit het antieke verhalengoed, op antieke denkbeelden en antieke cultuuruitingen uit de oudheid en deze toelichten. De reactie kan mondeling, schriftelijk of in creatieve vorm gegeven worden.**

De reactie betreft:

- authentiek beeldend materiaal aan de hand van tevoren gegeven aandachtspunten met betrekking tot functie, vorm, beeldende middelen en/of culturele context;
- mythen aan de hand van aandachtspunten als gevoelens, waarden en normen.

34. De leerlingen kunnen verwoorden in welke opzichten zij via de kennismaking met de antieke cultuur ontdekkingen hebben gedaan over hun eigen belevingswereld en cultuur en over hun eigen visie op die cultuur.

Het gaat hierbij om:

- gewoonten, gevoelens, denkbeelden, waarden en affiniteiten van zichzelf en anderen;
- sociale, culturele en politieke patronen.

35. De leerlingen kunnen verwoorden in welke opzichten de kennismaking met de antieke cultuur bijdraagt aan de ontdekking en ontwikkeling van eigen interesses en vaardigheden op het gebied van antieke cultuur en de Europese cultuurgeschiedenis.

Het gaat hierbij om:

- de vaardigheid om zich in een cultuur in te leven;
- de vaardigheid om verhalen met uitbeeldingen en bouwwerken te combineren;
- interesse in de antieke en Europese cultuurgeschiedenis;
- interesse in het vak Klassieke Culturele Vorming en Klassieke talen in de tweede fase;
- interesse in vervolopleidingen en soorten werk waarbij kennis van en inzicht in antieke cultuur een grote rol speelt.

Samenhangverwijzingen

Kerdoel 9 en 24 hangt samen met kerndoel 5, 6 en 11 van MVT.

Kerdoel 12 hangt samen met kerndoelen 9, 16, 24 van Nederlands.

Kerdoel 13 hangt samen met de kerndoel 25 van Nederlands en kerndoel 18 van MVT.

Kerdoel 16 hangt samen met kerndoel 10 van Nederlands en kerndoel 2 van MVT.

Kerdoel 17 hangt samen met de kerndoel 12 van Nederlands en kerndoel 6 van MVT.

Kerdoel 18 hangt samen met kerndoel 15 van Nederlands.

Kerdoel 19 hangt samen met kerndoel 14 van Nederlands en kerndoel 3 van MVT.

Kerdoel 20 hangt samen met kerndoel 29 van Nederlands.

Kerdoel 22 hangt samen met kerndoel 28 van Nederlands.

Kerdoel 23 hangt samen met kerndoel 9 en 24 van Nederlands.

Kerdoel 24 hangt samen met kerndoelen 6 en 11 van MVT.

Kerdoel 27 hangt samen met de kerndoelen 2, 5, 11, 14, 18 en 24 van geschiedenis, met kerndoelen 14 en 19 t/m 21, 15 van beeld. vakken.

Kerdoel 28 hangt samen met kerndoel 11 van geschiedenis en kerndoel 18 van beeldende vakken.

Kerdoel 29 hangt samen met kerndoel 2 van geschiedenis.

Kerdoel 30 hangt samen met kerndoel 2 van aardrijkskunde en evt. aansluiting bij of ondersteuning van domein 'eigen omgeving' (archeologische resten uit Romeinse tijd), kerndoelen 13, 19 t/m 21.

Kerdoel 31 hangt samen met kerndoel 11 van geschiedenis, met kerndoel 15 van beeldende vakken i.v.m. de daar genoemde aspecten van culturele context.

Kerdoel 32 hangt samen met kerndoel 6 en 11 van geschiedenis, 5 van aardrijkskunde, 3 van economie, beeldende vakken 15.

Kerdoel 33 hangt samen met kerndoelen 6 en 30 van Nederlands, kerndoel 14 van MVT. 5 van geschiedenis, 4 van aardrijkskunde, 18 van beeldende vakken.

Bijlage

Algemene onderwijsdoelen

1. *Werken aan vakoverstijgende thema's*

De leerling leert, in het kader van brede en evenwichtige oriëntatie op mens en samenleving, enig zicht te krijgen op relaties met de persoonlijke en maatschappelijke omgeving.

Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 1.1 het kennen van en omgaan met eigen en andermans normen en waarden;
- 1.2 het onderkennen van en omgaan met de overeenkomsten en verschillen tussen de seksen;
- 1.3 de relatie tussen de mens en de natuur en het concept van duurzame ontwikkeling;
- 1.4 het functioneren als democratisch burger in een multiculturele samenleving, ook in internationaal verband;
- 1.5 het op een voor henzelf en anderen veilige manier functioneren in de eigen omgeving, ook in het verkeer;
- 1.6 de maatschappelijke betekenis van de technologische ontwikkeling, waaronder moderne informatie- en communicatietechnologie;
- 1.7 de maatschappelijke betekenis van betaalde en onbetaalde arbeid;
- 1.8 de verworvenheden en mogelijkheden van kunst en cultuur, waaronder ook de media.

2. *Leren uitvoeren*

De leerling leert in zoveel mogelijk herkenbare situaties, mede met gebruikmaking van informatie- en communicatietechnologie, een aantal schoolse vaardigheden verder te ontwikkelen.

Het gaat daarbij om:

- 2.1 Nederlandse en Engelse teksten lezen en beluisteren;
- 2.2 schriftelijke en mondelinge teksten produceren in correct Nederlands;
- 2.3 informatie in verschillende gegevensbestanden opzoeken, selecteren, verzamelen en ordenen;
- 2.4 rekenvaardigheden toepassen, zoals hoofdrekenen, rekenregels gebruiken, meten en schatten;
- 2.5 voldoen aan eisen van milieu, hygiëne, gezondheid en ergonomie;
- 2.6 doelmatig en veilig omgaan met materialen, gereedschappen en apparatuur;
- 2.7 computervaardigheden.

3. *Leren leren*

De leerling leert, mede met gebruikmaking van informatie- en communicatietechnologie, zoveel mogelijk eigen kennis en vaardigheden op te bouwen. Daartoe leert hij onder andere een aantal strategieën die het leerproces kunnen verbeteren.

Het gaat daarbij om:

- 3.1 informatie beoordelen op betrouwbaarheid, representativiteit en bruikbaarheid, en informatie verwerken en benutten;
- 3.2 strategieën gebruiken voor het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden door memoriseren, aantekeningen maken, schematiseren en verbanden leggen met aanwezige kennis;
- 3.3 strategieën gebruiken voor het begrijpen van mondelinge en schriftelijke informatie;

- 3.4 op een doordachte wijze keuzeproblemen oplossen;
- 3.5 een eenvoudig technisch, natuurwetenschappelijk of maatschappelijk vraagstuk planmatig onderzoeken;
- 3.6 persoonlijke ervaringen en opdrachten van anderen verwerken in woord, klank, beeld en beweging;
- 3.7 op basis van argumenten tot een eigen standpunt komen.

4. *Leren communiceren*

De leerling leert, mede via een proces van interactief leren, een aantal sociale en communicatieve vaardigheden verder te ontwikkelen.

Het gaat daarbij om:

- 4.1 elementaire sociale conventies in acht nemen;
- 4.2 overleggen en samenwerken in teamverband;
- 4.3 passende gesprekstechnieken hanteren;
- 4.4 verschillen in meningen en opvattingen benoemen en hanteren;
- 4.5 culturele en seksegebonden overeenkomsten en verschillen tussen mensen herkennen en hanteren;
- 4.6 omgaan met formele en informele afspraken, regels en procedures;
- 4.7 zichzelf en eigen werk presenteren.

5. *Leren reflecteren op het leerproces*

De leerling leert, door te reflecteren op het eigen functioneren, zicht te krijgen op en sturing te geven aan het eigen leerproces.

Het gaat daarbij om:

- 5.1 een planning maken;
- 5.2 het leerproces bewaken;
- 5.3 een eenvoudige product- en procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken voor volgende leermomenten.

6. *Leren reflecteren op de toekomst*

De leerling leert, door te reflecteren op het eigen functioneren, zicht te krijgen op de eigen toekomstmogelijkheden en interesses. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 6.1 het inventariseren van de eigen mogelijkheden en interesses;
- 6.2 het onderzoeken van de mogelijkheden voor verdere studie;
- 6.3 de rol en het belang van op school geleerde kennis, inzicht en vaardigheden;
- 6.4 de wereld van arbeid en beroepen;
- 6.5 de mogelijkheden van vrijetijdsbesteding.

Toelichting

De bijdrage per vak aan de algemene onderwijsdoelen wordt onder de kop 'Bijdrage aan de algemene onderwijsdoelen', voorafgaand aan de kerndoelen aangegeven. Daarin worden eerst die onderdelen van de algemene onderwijsdoelen genoemd die in dat vak aan de orde moeten komen. Vervolgens worden de algemene onderwijsdoelen genoemd waaraan dat vak (verder) nog een bijdrage kan leveren. De school is dan echter vrij in haar keuze in welke vakken zij (onderdelen van) die algemene onderwijsdoelen aan de orde wil laten komen. Voorwaarde daarbij is wel dat alle (onderdelen van de) algemene Onderwijsdoelen in de basisvorming aan bod moeten komen.

Reeds uitgegeven in deze reeks

1 Herziene versie kerndoelen Klassieke Talen en Antieke Cultuur

Besteladres

SLO, specialisten in leerplanontwikkeling
Project Klassieke Talen en KCV VO
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 463